

مجله حقوق قرمز

شماره چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شماره الکترونیکی: ۱۹۲۳-۲۷۸۳

دوره ۸ - شماره ۲۶ - زمستان ۱۴۰۴

- تحلیل مسئولیت بانک گشاینده در حقوق اعتبارات اسنادی
همایون مافی، محسن ربیسی
نقش هوش مصنوعی در بهبود فرآیندهای تحقیق کیفری و تحلیل شواهد دیجیتال در نظام حقوقی ایران
امیررضا محمودی، زهرا رهنا
شیوه طرح دعاوی گروهی و نحوه اجرای احکام آن
رحیم مختاری، علی سلطانی شیرزاده
بازخوانی تعهدات قراردادی در شرایط تورم شدید؛ تحلیلی از ظرفیت‌های تعدیل در حقوق ایران
شیما شکوری بلقور، قاسم نبی زاده کبریا
آسیب شناسی سیاست کیفری ایران در قبال جرائم بگی، محاربه و افساد فی الارض در پرتو مفهوم امنیت ملی و ثبات سیاسی کشور
روح الله شیخی، محمد محمودی
چهارچوب مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های تفریحی پرخطر؛ مطالعه اتاق‌های فرار
رحیم مختاری، غلامحسین کشاورز
دعاوی ناشی از مالکیت فکری در نظام حقوقی ایران
سیدمحمدباقر حقایقی، محمدرضا نصیری، امیرحسین ابوالحسنی
مسئولیت سازندگان ساختمان و حقوق مجاورین ناشی از آلودگی صوتی ساخت‌وسازها
رحیم مختاری، نازنین زهرا جوکار
تحلیل جرم‌شناختی جرایم حوزه رمزارزها: مطالعه کلاهبرداری‌های رایج در ایران
حسین محمودی تکانلو، رویا آسیایی
راهبردهای پیشگیرانه از جرم رانت خوری در سیاست کیفری ایران با تأکید بر چالش‌ها و خلأهای جرم‌شناختی
فاضل موحدی، حمیدرضا کناری زاده، داود سلمانپور
واکاوی اصل تناسب میان جرم و مجازات در ساختار دیوان کیفری بین‌المللی
حسن پیرفلک لسکوگلابیه، طیبه قدرتی سیاهمزی
توافق طرفین قرارداد در تعیین ادله اثبات دعوا
حبیب اله عبدالله پور، مهدی شجاعی
عملکرد دادگاه‌های کیفری در پیشگیری از جرم: با نگاهی به جرم‌شناسی انتقادی و تمرکز بر نظام قضایی ایران
ایرج مروتی، نغمه فرهود
توافق طرفین در ارجاع دعوی به داوری در مرحله تجدیدنظر
رحیم مختاری، زهرا عمادی
مسئولیت دولت‌ها در قبال تروریسم بین‌المللی و دیپلماسی ضدتروریسم
مسعود سرفرازی صالح، مهدی قره داغی
پایان حکمرانی متمرکز: تحلیل ظهور حکمرانی غیرمتمرکز در عصر بلاکچین و قراردادهای هوشمند
هادی زارع، مجید وزیری
تحلیل تطبیقی حمایت‌های جبرانی تأمین اجتماعی در قبال خسارت بدنی و دامنه شمول زیان‌دیدگان در ایران و انگلستان
زینب تازی
مسئولیت سازنده و حقوق مجاورین ناشی از به کارگیری جرثقیل‌های برجی
رحیم مختاری، احسان یوسفی
انتقال دعاوی در نظام حقوقی ایران با تأکید بر مقررات و ماده‌های منتخب قانون ثبت اسناد و املاک
امیررضا علی تبار
جایگاه هوش مصنوعی در پهنه سیاستگذاری جنایی
محبوبه طالبی رستمی
تعهد به ایمن‌سازی داده‌ها به‌عنوان تعهد به نتیجه یا تعهد به وسیله در حقوق خصوصی
سیدامیرحسین مصطفوی
مسئولیت کیفری شرکت‌های فناوری در قبال جرائم ارتكابی کاربران
وحید کیومرثی
مسئولیت مدنی ناشی از پردازش خودکار داده‌های شخصی توسط هوش مصنوعی در حقوق ایران و افغانستان
(با نگاهی به اسناد بین‌المللی)
راضیه جعفرزاده، وحید حمیدی، محمدرضا رشید
بررسی تأثیر آگاهی حقوقی و شفافیت در پیشگیری و کاهش فساد اداری و مالی
سیده مهشید میری بالاچورشری
مالکیت داده‌های شخصی در حقوق خصوصی؛ از حق شخصیت تا مال غیرمادی
سینا یوسفی
مسئولیت مدنی پزشک و سازنده ربات در جراحی‌های رباتیک نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان
رحیم مختاری، ابراهیم شیروانی
تحلیلی بر مسئله اخذ خسارت تأخیر تادیه از محکوم به دولتی
محمد مهدی رضوانی فر، زهرا سلیمی
آثار حقوقی و اداری تملک بر وضعیت یتیمی املاک در نظام حقوقی ایران
احسانه وثوقی منفرد، محمد وارسته بازقلعه
دیپلماسی اقتصادی و حقوق قراردادهای بین‌المللی خصوصی؛ تعامل سیاست و حقوق در تأمین منافع ملی
رادمهر رحمانی گل افشان
پذیرش تشخیص تقلب مبتنی بر هوش مصنوعی در بانکداری: نقش اعتماد، شفافیت و ادراک انصاف در موسسات مالی در ایران، امارات متحده عربی و قطر
عبدالمجید یوسفی
رویکرد رویه قضایی در ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص به دادرسی
رحیم مختاری، سعید شیروانی
جرم‌شناسی جنگ در واقعیت‌های کنونی و لزوم توسعه آن در اوکراین
یاسر شاکری

Preventive Strategies for the Crime of Rent-Taking in Iran's Criminal Policy with an Emphasis on Criminological Challenges and Gaps

راهبردهای پیشگیرانه از جرم رانت خواری در سیاست کیفری ایران با تأکید بر چالش‌ها و خلأهای جرم شناختی

Fazal Movahedi

Master's student in Criminal Law and Criminology, Tabnak University, Lamerd, Iran (Corresponding Author)

فاضل موحدی

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه تابناک، لامرد، ایران (نویسنده مسئول)

saeed.movahedi2@gmail.com

Hamidreza Konari Zadeh

PhD student in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Shiraz, Iran

حمیدرضا کناری زاده

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران

hamid.konarizadeh@gmail.com

Davoud Salmanpour

PhD in Theology and Islamic Studies, Lecturer, Tabnak University, Lamerd, Iran

داود سلمانپور

دکتری الهیات و معارف اسلامی، مدرس دانشگاه تابناک، لامرد، ایران
samanpour_da@yahoo.com

Abstract

Despite the adoption of various laws to prevent rent-taking, many evidences from the political, economic and administrative relations in the country show that unfair privileges and unfair privileges due to the status of individuals have become a common and widespread matter. In this regard, it is appropriate to effectively confront this phenomenon by creating a culture and eliminating the grounds for rent-taking and criminalization. However, despite all the laws that are directly and indirectly related to the prevention and punishment of rent-givers and rent-takers, this act has not been criminalized separately in any law. Criminalization is one of the most important and sensitive tools to achieve the goal of combating corruption and unfair discrimination, and the lack of use of such tools to deal with the prevention of rent-taking in the Iranian legal system is questionable. Especially since the legal system based on Islamic ideas considers itself obliged to deal with manifestations of corruption. By carefully examining the spread of rent-seeking in various forms and its very negative consequences and effects on society, this research on the nature of rent-seeking, along with its theoretical aspect, can be a practical guide, especially in terms of approving laws and executive policies. Accordingly, the present research has examined the legal and criminological nature of rent-seeking using a descriptive and analytical method and using library resources.

Keywords: Rent-Seeking, Prevention, Unfair Discrimination, Criminalization.

چکیده

به‌رغم تصویب قوانین گوناگون به منظور پیشگیری از رانت خواری، شواهد بسیاری از روابط سیاسی اقتصادی و اداری موجود در کشور نشان‌دهنده امتیازدهی و امتیازگیری‌های ناروا به واسطه موقعیت افراد به یک امر عادی و فراگیر تبدیل شده است. با این وصف شایسته است با فرهنگ‌سازی و حذف زمینه‌های رانتی و جرم‌انگاری با این پدیده مقابله مؤثر شود. لیکن با وجود تمامی قوانینی که به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در ارتباط با پیشگیری و مجازات رانت دهنندگان و رانت خوران می‌باشند، ولی در هیچ قانونی جرم‌انگاری این عمل به‌صورت جداگانه انجام نشده است. جرم‌انگاری از مهم‌ترین و حساس‌ترین ابزارها برای رسیدن به هدف مبارزه با فساد و تبعیض ناروا می‌باشد و عدم استفاده از چنین ابزاری برای برخورد با پیشگیری از رانت خواری در نظام حقوقی ایران محل پرسش است. خصوصاً آن که نظام حقوقی مبتنی بر اندیشه‌های اسلامی خود را ملزم می‌داند که با مظاهر فساد برخورد نماید. با دقت به گسترش عمل رانت خواری در انواع گوناگون و پیامدها و آثار بسیار منفی آن در جامعه این پژوهش درباره ماهیت رانت خواری همراه با جنبه نظری از لحاظ عملی به خصوص در راستای تصویب قوانین و سیاست‌های اجرایی می‌تواند راهگشا باشد. بر این اساس پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی ماهیت حقوقی و جرم‌شناختی رانت خواری پرداخته است.

واژگان کلیدی: رانت خواری، پیشگیری، تبعیض ناروا، جرم‌انگاری.

ارجاع:

مودعی، فاضل؛ کناری زاده، حمیدرضا؛ سلمانپور، داود؛ (۱۴۰۴)، راهبردهای پیشگیرانه از جرم رانت خواری در سیاست کیفری ایران با تأکید بر چالش‌ها و خلاءهای جرم شناختی، تمدن حقوقی، شماره ۲۶.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقدمه

مفاسد اقتصادی به آن دسته از جرائم علیه تمامیت اموال عمومی و دولتی گفته می‌شود که باعث ایجاد اختلال در نظام اقتصادی کشور در سطح کلان می‌گردد و با خارج ساختن امور اقتصادی از مجرای صحیح و سالم خود، منجر به داراشدن غیر عادلانه و تحصیل ثروت‌های کلان توسط عده قلیلی از اشخاص یا مقاماتی که به واسطه بهره‌مندی از قدرت سیاسی یا ارتباط با مقامات سیاسی و نیز با سوءاستفاده از منابع اطلاعاتی و سیاسی و اقتصادی و طرق مختلف دیگر دارای امکان و موقعیت تحصیل ثروت نامشروع از اموال عمومی یا دولتی یا از فرصت‌های غیرقانونی و تبعیض آمیز می‌باشند. فساد چه اخلاقی، اداری، اقتصادی، مالی و سیاسی در همه ابعاد و جنبه‌های خود، کاهش سلامت و توسعه و پیشرفت جوامع انسانی محسوب می‌شود. در واقع، فساد در سطوح اداری و دیگر حوزه‌های جامعه مثل عفونت است که چنانچه به اندام و ساختار جامعه سرایت کند، اعضای آن را تک به تک فاسد کرده و از کار می‌اندازد و چه بسا گسترش این عفونت، کل پیکره جامعه را از بین ببرد (افضلی، ۱۳۹۱، ۲۳۷). یکی از مفاهیمی که اخیراً به‌عنوان جلوه‌ای از فساد بسیار پر کاربرد شده و در میان عموم مردم و متخصصین از آن نام برده می‌شود، اصطلاح «رانت خواری» است. عملی که عموماً همراه با تبعیض قائل شدن و کسب منافع نامشروع است و به مثابه ویروسی کشنده در شئون مختلف جامعه منتشر

و تکثیر می‌شود و نقش بسیار مهمی در مخدوش نمودن عدالت و گسترش چشمگیر انواع فساد دارد. اما اگرچه واژه رانت خواری با مفهوم رایج امروزی خود سابقه چندانی در ادبیات حقوقی و اقتصادی ندارد، لیکن امروزه در غالب کشورها به بسیاری از موارد فساد رخ داده در اجتماع، نسبت داده می‌شود. رانت و رانت خواری اصطلاحاتی وارداتی می‌باشند که به نظر می‌رسد در قالب نظام اجتماعی و حقوقی ما گسترش مفهومی قابل ملاحظه‌ای داشته‌اند. رانت از واژه Rent برگرفته است که معنای آن در لغت به استفاده مالکانه، اجاره و کرایه گرفتن چیزی و نیز به مفهوم عواید و درآمد به دست آمده از زمین و طبیعت آمده است. بنابراین، رانت از حیث لغوی، فی نفسه دارای یک معنای منفی نیست بلکه در زمان‌هایی که اعطای امتیاز و ایجاد انحصار و کسب سود به واسطه ضرورت حمایت دولت و یا طبیعت بازار و یا به علت پاره‌ای از مصالح و منافع عمومی باشد نمی‌توان آن را به‌عنوان فساد تلقی کرد. با این حال اصطلاح رانت خواری، در حال حاضر بیشتر معنایی منفی و مترادف با فساد را می‌رساند. واژه رانت در اقتصاد در اصطلاحات ترکیبی دیگری نظیر «دولت رانتی» و «رانتیسم»، نیز به کار می‌رود. در این معنا بیشتر اقتصاد دولت‌هایی که به منافع حاصل از منابع زیرزمینی و غیرتولیدی خود متکی می‌باشند، مورد توجه قرار می‌گیرد. دولت‌هایی که بعضاً خصایصی را در نحوه کنترل اقتصاد و سیاست دارند، کارشناسان از آن به رانتیسم یاد می‌کنند. در این دسته از کشورها دولت از درآمدهای مستقل از تولید در جامعه برخوردار است. درآمدهایی که از طریق منابع خارجی کسب و سبب می‌شود تنها گروه کوچکی از افراد جامعه در اقتصاد و سیاست فعال باشند. با این توضیح دیگر انگیزه‌ای برای گام برداشتن در مسیر مبتنی بر تولید و صادرات در جامعه باقی نمی‌ماند. در واقع معنایی از رانت خواری در اقتصاد که حاکی از به دست آوردن منفعت و سود بدون زحمت و ایجاد ارزش افزوده است، بیشتر مورد تأکید می‌باشد.

همین ملاک اقتصادی در تعریف رانت، باعث شده که در جامعه نیز غالباً به کسانی که از طریق ایجاد انحصار و یا سوءاستفاده از انحصارها و اختیارات قانونی و اجرایی با دادن رشوه و یا پارتی بازی، به امتیازهای مهم و سودهای بادآورده و بدون زحمت می‌رسند، «رانت خوار» بگویند. رانت و رانت

خواری که به دلیل وجود اشکال در گردش اقتصادی تولید می‌شود، یکی از سدهای مهم پیشگیری از پیشرفت اقتصادی و گسترش عدالت بین افراد جامعه می‌باشد. این تبعیض فعالین حوزه اقتصاد پویا و مولد را از میدان به در کرده و زمینه را برای ورود افراد رانت خوار فراهم می‌نماید.

۱- پیشگیری کیفری

پیشگیری کیفری، مبتنی بر آثار حاصل از اجرای کیفر است. پیشگیری کیفری با تهدید تابعین حقوق کیفری از طریق وضع مجازات از یک سو و اجرای مجازات در مورد ناقضین قوانین و مقررات کیفری محقق می‌گردد. پیشگیری کیفری بر دونوع است: عام و خاص. در پیشگیری کیفری عام، استفاده از جنبه‌های ارباب‌آمیز حقوق کیفری نظیر مجازات‌ها با این استدلال که ترس از دستگیری و مجازات افراد را از ارتکاب جرم منصرف می‌نماید در دستور کار است. بنابراین، جنبه عام پیشگیری تقلیل انگیزه عمومی از ارتکاب جرم را در سایه ارباب مجازات‌ها در نظر دارد. لیکن در پیشگیری کیفری خاص پیشگیری از تکرار جرم توسط بزهکار مقصود می‌باشد. این امر با اصلاح مجرمین که برابر بند پنجم اصل یکصد و پنجاه و ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از وظایف قوه قضاییه می‌باشد تحقق می‌پذیرد.

به‌رغم اولویت اقدامات وضعی و اجتماعی در مواجهه با پدیده رانت خواری نمی‌تون از کارکرد جرم‌انگاری و تعیین مجازات‌های متناسب در جهت افزایش ریسک جرم و کاهش انگیزه ارتکاب رفتارهای رانتی در جامعه مغفول ماند. از سوی دیگر، اقدامات پیشگیرانه و مقابله‌ای علیه رانت خواری و فساد باید مبتنی بر اصل اساسی سیاست زدایی از امر پیشگیری و مبارزه با فساد باشد. از این رو باید مراقب بود که اقدامات و عملکرد علیه رانت خواری تحت امر سیاسی قرار نگیرد تا خود به مسئله و مانعی برای پیشبرد امور تبدیل نشود.

فرض این است که رانت جوینان، مفسدان و کسانی که تاکنون از موقعیت‌های تعارض منافع به نحو حداکثری در جهت منافع شخصی و گروهی خود بهره مند بودند، در مقابل سازوکارهای

شفاف‌سازی و پیشگیرانه، مقاومت و هزینه‌کنند و حتی به افراد دست‌اندرکار اتهاماتی را نیز وارد سازند. از سوی دیگر، بدیهی است که صرف دعوایه ضدفساد داشتن به خودی خود، دلیلی بر پاکدستی بودن یا عاری از جرم و تخلف بودن فردی نیست. بلکه نحوه پیگیری امور، اقدامات و پرهیز از تبعیض و سطحی‌نگری در مسائل اساسی است که تعیین‌کننده حدود، ثغور و عمق دعوایه مبارزه با فساد است. بنابراین، راه‌حل اساسی در این مورد، این است که اصالت و اعتبار اصلی به قواعد و سازوکارها داده شود. به عبارت دیگر، اقدامات و سیاست‌ها باید به گونه‌ای پیگیری شوند که متکی بر یک یا چند شخص نباشد و اقدامات به صورت سیستماتیک، تکاملی و ادامه‌دار انجام شود.

۲- جرم‌انگاری رانت خواری و پیش‌بینی کیفر متناسب با آن

در رویکرد کنونی نظام کیفری ایران اگرچه درباره برخی وجوه رانت خواری جرم‌انگاری صورت پذیرفته اما قانون‌گذار درباره خود رانت خواری و اشخاصی که از امتیازات نامشروع منتفع می‌گردند مخصوصاً رانت خواران اطلاعاتی اقدام قاطعی به عمل نیاورده است و در مواردی هم که رانت خواری مورد واکنش قانون‌گذار قرار گرفته ابهام در قوانین یا نقصان شمول آن‌ها مانع واکنش جدی و قاطع در برابر رانت خواران را موجب گردیده است. متأسفانه نفس رانت خواری که ضمن تنافی با موازین شرع و آموزه‌های اخلاقی، از طرق مختلف متضمن آثار منفی در گستره اجتماعی و نظم عمومی است در نظام حقوقی ما مورد جرم‌انگاری واقع نگردیده و بالتبع برای اشخاصی که در فرایند ارتکاب رانت خواری ایفای نقش می‌کند نظیر (رانت‌دهنده، رانت‌گیرنده و دلالان رانت) مجازاتی تعیین نگردیده است.

با این وصف برخورد با مداخله‌کنندگان در فرآیند رانت خواری با وجود فقد عنصر قانونی و اصولی نظیر قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و... با اشکال اساسی مواجه می‌گردد. با وجود اهمیت جرم‌زدایی و کاستن از تورم شدید حقوق کیفری که خود می‌تواند بی‌توجهی به قانون را به دنبال داشته باشد باید اذعان داشت که در ارتباط با رانت خواری تصویب قانون و جرم‌انگاری به شرط

اجرای صحیح و توأم با جدیت در اجرای مجازات‌های پیش‌بینی شده خلائهای قانونی را پوشانده و در کنار سایر راهبردهای پیشگیرانه غیرکیفری حائز کارکرد بازدارنده است. خاصه این که اقدامات پیشگیرانه اجتماعی جهت نهادینه نمایی قبح رانت‌خواری باید قائم و مسبوق به نامشروع بودن و جرم اعلام شدن این عمل در قوانین جزایی باشد تا همت دست‌کاران سیاست‌کیفری را برای مقابله با این پدیده آشکار نماید.

قوانین و مقررات از سه جنبه می‌تواند تهدید اقتصادی زیادی در کشور ایجاد کند: نخست آن که کمبود قوانین و مقررات لازم در یک بخش موجب هرج و مرج اقتصادی، توسعه فساد و استفاده از خلائهای قانونی و در نتیجه انحراف نیروهای اقتصادی از تولید به سمت رانت‌جویی، دلالی، کلاهبرداری و... می‌شود. این امر از یک سو با کاهش نیروهای تولیدی، حجم تولید را کاهش می‌دهد و از سوی دیگر با افزایش بخش رانت‌جویی هزینه‌های تولید را افزایش می‌دهد. دوم، قوانین زائد و بیش از حد نیز فضای کسب و کار را با موانع زیاد روبرو می‌کند و سهولت کسب و کار را کاهش می‌دهد. سوم، بی‌ثباتی قوانین امکان برنامه‌ریزی را از مردم و عوامل اقتصادی سلب می‌کند و ریسک فعالیت‌های اقتصادی را افزایش می‌دهد (حیدری و درخشان، ۱۳۹۴، ۱۱۵).

مسئله حائزاهمیت دیگر که پس از بررسی ضرورت جرم‌انگاری رانت‌خواری لازم است به آن پرداخته شود بحث تناسب مجازات پیش‌بینی شده برای جرم رانت‌خواری با این بزه می‌باشد. با بررسی مکاتب حقوق کیفری مشخص می‌گردد که اساسی‌ترین توجیه تعیین مجازات، رعایت تناسب مجازات و جرم است. در نظام جزایی ایران الگوی روشنی برای تناسب مجازات‌ها در مورد بزه‌های اقتصادی وجود ندارد و میان مجازات‌های تعیین شده برای این بزه‌ها نظیر سلب حیات، حبس، جزای نقدی و شلاق با توجه به نوع بزه و کمیت و کیفیت مجازات‌های تعیینی، تناسبی وجود ندارد. به نظر می‌رسد عواملی مانند تعدد مراجع قانون‌گذاری، عوام‌گرایی کیفری و عدم تخصص‌گرایی در سیاست جنایی تقنینی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در عدم تناسب میان بزه و کیفر تعیینی در جرایم اقتصادی نظیر رانت‌خواری در نظام حقوقی کشور ما باشد.

به طور کلی باید گفت که تعیین تناسب مجازات با جرم قبل از هر چیز وابسته به درجه توسعه یافتگی و تمدن و فرهنگ هر کشور است و بالتبع این مفهوم در ادوار تاریخی به موازات تحولات کیفری تغییر یافته است. به نظر می‌رسد در وضعیت فعلی حاکم بر جامعه امروز ایران و اهمیت مسائل مالی و اقتصادی و از آن جا که مجرمین اقتصادی در زندان هم تجربه راحت و کم تنشی خواهند داشت، یکی از بهترین و مؤثرترین مجازات‌ها در جرایم تعزیری و جرایم خاصی نظیر رانت خواری که مجرم درصدد افزایش ثروت خویش می‌باشد، مجازات مالی نظیر جزای نقدی، ضبط و مصادره اموال باشد، زیرا در این نوع مجازات باری به دوش بودجه عمومی تحمیل نشده و از سویی به دلیل اهمیت روزافزون امور اقتصادی و مالی و این که مجرم به دنبال افزایش ثروت خود است، مجازاتی از همان نوع بر او بار می‌شود.

۳- مجازات‌های شخصی

۳-۱- اعدام

مجازات اعدام به‌عنوان یکی از اقسام مجازات‌های بدنی، شدیدترین کیفری است که می‌توان آن را علیه بزهکاران اعمال کرد. این مجازات با هستی انسان سروکار دارد و برخلاف سایر مجازات‌ها نظیر حبس فرصت ادامه زندگی برای محکومان باقی نمی‌گذارد. به عقیده طرفداران مجازات اعدام این مجازات عادلانه بوده و علاوه بر این که پاسخگوی تخطی به نظم اجتماع می‌باشد می‌تواند در قبال تجاوزهای مجرمین سد محکمی محسوب گردد و از ارتکاب مجدد جرم جلوگیری نماید. کیفر اعدام موجب تشفی زیان دیده از جرم و تسکین دردها و رنج‌های او می‌شود (نوربها، ۱۴۰۳، ۳۷۴). به عقیده مخالفان مجازات اعدام، این کیفر مفید و عادلانه نمی‌باشد و از تکرار جرم پیشگیری نمی‌کند. این گروه به برگشت‌ناپذیری مجازات اعدام در صورت کشف خطا بودن حکم و وجود آمارهای قابل توجهی در این خصوص نیز اشاره می‌کنند (صلاحی، ۱۳۸۲، ۸۵).

به هر تقدیر این مجازات در مورد رانت خواران کلان که با جابجایی مبالغ و منافع هنگفت تعادل نظام سیاسی اداری و اقتصادی را بر هم می‌زنند و تهدیدی جدی علیه نظم و آسایش عمومی، امنیت

اقتصادی و ملی قلمداد می‌گردند به‌عنوان مصداق اخلال در نظام اقتصادی کشور در صورتی که مشمول شرایط مذکور در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ باشند قابل تصور است. این مهم در ماده ۲ قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ هم مورد تأکید قرار گرفته است. مصادیقی در جرائم اخلال در نظام اقتصادی وجود دارد که می‌تواند منطبق با فعل رانت خواری باشد. برای نمونه اخذ مجوزهای تولید با استفاده از نفوذ و یا رشوه‌دهی که موجب اختلال در سیاست‌های تولیدی کشور می‌شود مصداقی بارز از این مورد است.

۳-۲- حبس

حبس یکی از انواع مجازات‌ها است که به موجب آن آزادی محکوم از آن سلب می‌شود. به‌رغم این که کیفر سالب آزادی بارها در قوانین گوناگون به کار رفته و مجازات اکثر جرائم پیش‌بینی شده در قانون را تشکیل می‌دهد لیکن قانون‌گذار تعریفی از آن ارائه نداده است. حبس عبارت است از سلب آزادی و اختیار نفس در مدت معین یا نامحدود به طوری که در آن حالت ترخیص وجود نداشته باشد و اگر حالت انتظار وجود داشته باشد، آن را توقیف گویند نه حبس (جعفری لنگرودی، ۱۴۰۴، ۲۰۸). مجازات حبس را در اغلب قوانینی که با رانت خواری مرتبط هستند می‌توان دید. از این جمله می‌توان قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷، قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ و قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۴ را نام برد.

۳-۳- انتشار اسامی

واژه تشهیر بر حسب آن چه به آن اضافه می‌شود مفهوم خاصی پیدا می‌کند. تشهیر مجرم یعنی گرداندن او در خیابان‌ها و معرفی او به مردم (شاهرودی، ۱۳۹۸، ۵۰۷). این مجازات در فقه برای شاهد زور، مفلس^۱ و محتال^۲ برای شناساندن آن‌ها به مردم و جلوگیری از ضرر به دیگران وضع شده است.

۱- ورشکسته

۲- کلاهبردار

کیفر تشهیر، یکی از مجازات‌های پذیرفته شده در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ می‌باشد که در قالب مجازات‌های اصلی و تکمیلی به صورت الزامی و اختیاری هم برای اشخاص حقیقی و هم برای اشخاص حقوقی در نظر گرفته شده است. مطابق تبصره ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، انتشار حکم محکومیت قطعی در جرائم اقتصادی ذکر شده در ماده^۳ الزامی بوده و در رسانه ملی یا یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار منتشر می‌گردد.

۴- مجازات‌های مالی

۴-۱- جزای نقدی

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، جزای نقدی را تعریف نکرده است. جزای نقدی به دلیل اجرای آسان، قابل جبران^۴ و کسب درآمد برای دولت مورد توجه قانون‌گذار بوده و در نظام قضایی به تدریج رواج بیشتری یافته است.

در بسیاری از مواد قانونی قابل انطباق با رانت خواری جزای نقدی به عنوان کیفر مجرمین تعیین شده است. از جمله ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷. نکته مهمی که در این خصوص باید به آن توجه داشت این که با توجه به انگیزه‌های مالی و اقتصادی در مرتکبین رانت خواری و تحصیل منافع سرشار آن به نظر می‌رسد تعیین کیفر جزای نقدی به همراه سایر مجازات‌های مالی دارای قابلیت بازدارندگی بسیار بالایی در مقابله با رانت جویی و پدیده رانت خواری خواهد بود.

۴-۲- مصادره اموال

نظر به این که منظور اصلی مرتکبین رانت خواری سودجویی و کسب منفعت بیشتر می‌باشد پیش‌بینی کیفرهای مالی مخصوصاً ضبط و مصادره اموال در کنار سایر کیفرها در مقابله با این گونه جرائم بسیار مؤثر می‌باشد. زیرا اولاً انگیزه ارتکاب فساد را از بین می‌برد و ثانیاً از شکل‌گیری منابع مالی برای مجرمانی که می‌توانند آن‌ها را برای ارتکاب دیگر اعمال مجرمانه به کار برند جلوگیری می‌نماید.

۳- که مرتبط یا قابل انطباق با رانت خواری نیز می‌باشد

۴- برگشت پذیر بودن

بنابراین، در مقابله با رانت خواران بازپسگیری امتیازها و منافع رانتي به علاوه مصادره اموالی که ناشی از رانت خواری می‌باشند، ضمن این که وصف مجازات دارد از ارتکاب سایر مفاسد نیز ممانعت می‌نماید. این رویکرد در سایر قوانین جزایی مبتنی بر مصادره اموال ناشی از جرائم اقتصادی و جرائم مرتبط با رانت خواری قابل مشاهده است و در این راستا ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ رد اصل مال در کنار جریمه نقدی معادل دو برابر مال به دست آمده را تصریح می‌کند و در ماده ۲ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ از ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به دست آمده باشد به عنوان جزای مالی یاد می‌شود.

۵- جرائم زمینه ساز و مرتبط با رانت خواری

رانت‌جویی و مطالبه منافع و امتیازها در سایه شکست عدالت اقتصادی-اجتماعی اغلب برای به ثمر نشستن، محتاج ابزاری است که آن ابزار معمولاً به شکل یکی از جرائم مذکور در قوانین کیفری محقق می‌شوند. در واقع از این جرائم می‌توان با عنوان تمهیدگر و زمینه‌ساز رانت خواری یاد نمود که مهم‌ترین آن‌ها در قوانین جزایی، رشاء و ارتشاء، اخذ پورسانت، سرقت اطلاعات و افشای اسرار و اسناد دولتی، جعل اسناد و تقلب، اعمال نفوذ برخلاف حق، تبانی و سوءاستفاده از مقام و موقعیت است. عناوینی که در بسیاری موارد شرط لاینفک فرایند رانت خواری به شمار می‌روند و گاه نیز مفهوم رانت خواری به طور کامل بر آن‌ها انطباق می‌یابد. افزون بر این جرائم دیگری وجود دارند که تحت عنوان جرائم جانبی در رانت خواری از آن‌ها یاد شده و علاوه بر موارد فوق مشتمل بر اعمالی نظیر پولشویی، احتکار، زمین خواری، اختلاس، کلاهبرداری، تحصیل مال از طریق نامشروع، اختلال در نظام تولیدی و صادراتی کشور، اختلال در نظام پولی و ارزی کشور و اختلال در مایحتاج عمومی ... می‌باشند و می‌توانند به عنوان دنباله یا نتیجه رانت خواری تحقق یابند.

آن چه که از جنبه پیشگیری کیفری مورد تأکید است، نحوه برخورد نظام حقوقی و دستگاه قضایی با مجرمین جرائم فوق می‌باشد. در حقیقت هر مقدار کشف جرم و رسیدگی‌های کیفری با

شدت و حدت و به دور از هرگونه اغماض و رانت قضایی در مورد اعمال مجرمانه فوق صورت پذیرد بی‌شک اثری بازدارنده در توسعه فعالیت‌های رانت جویانه که اغلب به نحوی با این جرائم گره خورده‌اند خواهد داشت.

۶- پیشگیری غیر کیفری

پیشگیری غیر کیفری که از آن به پیشگیری غیر سرکوبگر نیز یاد می‌کنیم پیش از وقوع جرم انجام می‌شود و در آن به منظور جامعه پذیر و قانونگرا نمودن افراد اقدامات غیر سرکوبگر و غیر قهرآمیز در دستور کار قرار می‌گیرد. این نوع پیشگیری به مثابه وسیله‌ای است که دولت برای مهار بهتر بزهداری از طریق حذف یا محدودسازی عوامل جرم‌زا و نیز مدیریت مناسب و مطلوب محیط‌های فیزیکی و اجتماعی برای ارتکاب جرم، مورد استفاده قرار می‌دهد. ایده تفوق پیشگیری بر سرکوب، به درستی در دهه‌های اخیر مورد توجه متولیان سیاست کیفری قرار گرفته است. تا آن جا قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰ با وجوه مختلف پیشگیری کارسازی شده در آن نمونه بارزی از تلاش سیاستگذاران جهت اتخاذ راهبردهای پیشگیری از جرم است.

این مهم خاصه در مسئله رانت خواری از اهمیت به سزایی برخوردار است چرا که در هم تنیدگی جرم یقه سفید و فساد طبقات بالانشین متنفذ با بخش‌هایی از نهادهای دولتی کار سرکوب آن را با مشکلات و مقاومت‌های جدی مواجه خواهد ساخت. چه بسا به‌خاطر نفوذ و پایگاه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی چنین افرادی فرایند تعقیب و اجرای عدالت درباره آنان الکن یا عقیم گردد. مبارزه علیه فساد اقتصادی تنها مربوط به وظایف دستگاه عدالت کیفری نیست بلکه تمام قوانین را در زمینه‌های مختلف به خصوص اجرایی و در مسئولیت تمام دستگاه‌ها و نهادهای کشور با هدف برخورد با پدیده‌های فساد و حتی جلوگیری از بروز فرصت‌های فسادآمیز شامل می‌شود. قوانین غیر کیفری نیز باید کارآمد باشند زیرا ناکارآمدی قانون خود محمل و بستری برای فساد است. برخی در یک نگاه بدبینانه گفته‌اند

مقررات دست و پاگیر با محتوای گنج‌کننده در بخش‌های اداری عمداً توسط دیوان سالاران ایجاد شده‌اند تا تمایل مراجعه‌کنندگان به پرداخت رشوه را افزایش دهند (ربیعی، ۱۳۸۳، ۶۶).

۷- شفاف و نظام‌مند نمودن توزیع اطلاعات و رانت در جامعه

یکی از علل مهم رانت جویی و رانت خواری در جامعه عدم تقارن اطلاعات می‌باشد. در این زمینه گروهی تزریق اطلاعات به جامعه را پیشنهاد می‌کنند. مسلماً هر قدر اطلاعات افراد بیشتر باشد، امکان رانت جویی کاهش خواهد یافت. اما اولاً هرچند که عصر کنونی عصر انفجار اطلاعات نامیده می‌شود اما این افزایش اطلاعات بیشتر در خدمت افزایش تخصص و تقسیم کار است که خود عامل پیدایش عدم تقارن اطلاعاتی معرفی می‌شود. ثانیاً کسب اطلاعات یا تزریق آن هزینه‌های مبادله را افزایش می‌دهد به نحوی که گاهی اوقات هزینه کسب آن به اندازه‌ای است که مبادله‌کننده از کسب آن منصرف می‌شود. برای مثال، اگر بیماری را در نظر بگیریم او برای اطمینان از صحت تشخیص دندانپزشک باید به چند دکتر دیگر مراجعه کند قطعاً هزینه‌های دیگری برای او خواهد داشت. ضمن این که تضمینی وجود ندارد که آنان نیز رانت جویی نکنند. از سوی دیگر، در مواردی که امکان عملی حذف رانت وجود ندارد حداقل، تعیین این که چه مقدار رانت، به چه کسانی انتقال می‌یابد، بسیار مفید است و در نهایت جهت دار شدن این گونه انتقالات^۵ توسط قوای مجریه و مقننه را زمینه‌سازی خواهند کرد. برای مثال اگر کسی موافقت اصولی یا سهمیه ارزی به قیمتی زیر قیمت واقعی دریافت می‌کند، حداقل حجم و میزان انتقال در آمد و ثروت به وی تعیین و همراه با سایر اطلاعات اعلام شود.

مهم‌ترین عامل بازدارنده از رانت جویی همان اخلاقیات، ایدئولوژی و مسائل عقیدتی است و به موازات آن اقداماتی از قبیل کاهش مداخله مستقیم دولت در فعالیت‌های اقتصادی و بیشتر شدن نقش ارشادی و نظارتی دولت در اقتصاد، حذف امتیازات خاص اعطاء شده به برخی افراد، برقراری سیستم مالیاتی کارآمد و ایجاد واحدهای تنظیم مقررات مستقل می‌باشد. اصولاً تخصیص

۵- مثلاً به سمت بهره‌مندی محرومین جامعه

استعدادهای یک جامعه، عمیقاً تحت تأثیر پاداش‌های نسبی قرار دارد که جامعه به فعالیت‌های مولد مثل نوآوری در مقایسه با پاداش‌هایی که به فعالیت‌های غیرمولد مانند جست‌وجو کردن رانت و یا بزهدکاری سازمان یافته ارائه می‌نماید. بنابراین، نقش سیاستگذاری دولت در امر ایجاد فرصت‌های کسب رانت و یا از بین بردن این فرصت‌ها و در مقابل ایجاد شرایطی که محیط اجتماعی مناسب فعالیت‌های مولد شود، حائز اهمیت است.

۸- تقبیح رانت خواری به وسیله آموزش ماهیت و آثار سوء آن به جامعه

شناساندن صحیح ماهیت و آثار سوء رانت خواری به طبقات جامعه یکی از مهم‌ترین شیوه‌های پیشگیری از رانت خواری خواهد بود. بنابر قاعده بیشتر اقدامات پیشگیرانه اجتماعی متوجه بالابردن آگاهی درباره فساد و بسیج مردم است تا اولاً خود از اعمال فاسد خودداری کنند و ثانیاً از کسانی که خدمات را مخصوصاً در بخش دولتی ارائه می‌کنند انتظار سلامت داشته باشند. معرفی رانت‌خواری و پیامدهای مخرب آن بر جامعه نقش مهمی بر جریان آگاه‌سازی و درونی‌شدن التزام به دوری از فساد ایفاء می‌نماید.

باید گفت نهادینه‌سازی فراگیر قبح رانت‌خواری در شرایط کنونی غایتی دشوار و درعین حال حیاتی است که حصول آن ولو به‌طور نسبی میسر نیست مگر با استمداد از آموزش و آگاه‌سازی خاصه با بهره‌گیری از تبلیغات رسانه‌ای و برگزاری دوره‌ها، همایش‌ها و کارگاه‌های عمومی و تخصصی برای کارکنان و مسئولین دولتی با محوریت‌شناساندن ماهیت و آثار سوء رانت‌خواری و تأکید بر معارضه آن با آموزه‌های اسلامی و اخلاقی در کنار سالم‌سازی مسئولین و مدیران کشور و بازخورد الگوهای شایسته در جامعه (دادخدایی، ۱۳۹۰، ۵۳).

۹- راهبرد سیاست جنایی

بررسی‌های تجربی صورت گرفته از نتیجه اجرای مجازات‌ها بیانگر ناتوانی کیفر از بازدارندگی از ارتکاب و تکرار جرائم با وجود داشتن خصلت‌هایی نظیر سزادهی و ارباب‌می‌باشد. در دهه‌های اخیر نیز پژوهشگران از آثار زیانبار اجرای مجازات‌ها سخن به میان آورده‌اند. عدم توانایی کیفر در جهت

تحقق اهداف مورد انتظار از وضع آن‌ها و از سویی دیگر آثار منفی مجازات‌ها مخصوصاً کیفر حبس موجب توسل بیش از پیش جامعه به پیشگیری غیرکیفری گردیده است. این مسئله درباره مقابله با جرائم اقتصادی نظیر رانت خواری که دارای رقم سیاه بالایی نیز می‌باشند دارای اهمیت مضاعف است. به جهت اثربخشی و تحقق اهداف جامعه از پیشگیری غیرکیفری وجود یک سیاست جنایی شفاف و متناسب با وضعیت کشور ضروری است.

سیاست جنایی می‌تواند مبنای پایه پیشگیری از جرم و نیز ضمانت اجرای اقدامات پیشگیرانه باشد و موجب تقویت و ثبات پیشگیری در برابر چالش‌های فراروی آن گردد. به دیگر سخن، نقطه پایداری و رمز موفقیت پیشگیری از جرائم اقتصادی وابستگی پیشگیری به سیاست جنایی و حمایت سیاست جنایی روشن و شفاف از آن می‌باشد و برای رسیدن به الگوی پیشگیری مطلوب نیازمند تعیین سیاست جنایی متناسب با نظام سیاسی و اقتصادی کشور می‌باشیم. سیاست جنایی مانند هر بخشی از سیاست عمومی از عوامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، فلسفی، انسان‌شناختی و... تأثیر می‌پذیرد؛ ضمن آن که، جهت‌گیری‌های آن از یک سو، توسط دولت‌ها و دولتمردان تنظیم و سیاستگذاری می‌شود و از سوی دیگر، نسبت به امنیت انسان‌ها و جوامع انسانی اعمال می‌شود (حطمی و همکاران، ۱۴۰۰، ۸۰).

مبنای اصلی مشارکت در پیشگیری از جرم این است که مؤثرترین روش مقابله با جرم و ارتقای کیفیت زندگی در جامعه، دخالت خود شهروندان و فعالیت آن‌ها جهت پیشگیری از جرم در قالب نهادها، انجمن‌های صنفی، رسانه‌ها و... است. بنابراین، سیاست جنایی مشارکتی، یک سیاست جنایی همراه با مشارکت جامعه مدنی است که در چهارچوب آن، اهرم‌ها و نهادهای دیگر در کنار پلیس و دستگاه قضایی پاسخ به پدیده مجرمانه را سازمان می‌بخشند. از سوی دیگر، با تحول و توسعه جامعه و بروز اشکال جدید جرائم لزوم افتراقی‌سازی سیاست جنایی بیش از پیش احساس می‌گردد. با توجه به ویژگی‌های خاص جرایم اقتصادی از حیث شخصیت مرتکبین، چگونگی ارتکاب، وضعیت بزه دیدگان و تأثیر این جرائم بر وضعیت اقتصادی کشور و آثار و تبعات آن‌ها اتخاذ سیاست جنایی افتراقی درباره این جرائم یک ضرورت است. روشن است که اتخاذ سیاست جنایی واحد در جهت مقابله با

جرائم گوناگون امکان‌پذیر نمی‌باشد. بلکه باید با اتخاذ راهبردهای متنوع کیفری و پیشگیرانه در چهارچوب یک سیاست جنایی افتراقی نسبت به مقابله با جرائم اقتصادی نظیر رانت خواری اقدام نمود.

نتیجه

دولت‌ها همواره در تلاش برای مقابله با مظاهر گوناگون فساد در جامعه می‌باشند. یکی از مظاهر اصلی و گسترده فساد در جامعه امروز ایران رانت خواری است. رانت خواری از ابتدای تشکیل جوامع وجود داشته و با تغییر در اشکال و گونه‌های خود به اقتصاد، سیاست، فرهنگ، مسائل اجتماعی و... رخنه نموده است. رانت در تمامی این زمینه‌ها، منفعتی است بی‌جهت و بادآورده که بدون اتکاء به کار و تلاش مولد و استحقاق، صرفاً به‌خاطر موقعیت، روابط یا نفوذ اشخاص و نیز وابستگی آن‌ها به کانون‌های قدرت و انحصار به دست می‌آید. رانت برخلاف تصور عامه مردم همواره دارای مفهوم منفی به معنای فساد نمی‌باشد و هرگاه دولت به جهت رعایت مصلحت عمومی و نفع جامعه نسبت به ایجاد انحصار و یا اعطای یک امتیاز خاص به شخصی اقدام نماید این مسئله را نباید رانت و فساد تلقی نمود.

مرتکبین رانت خواری عمدتاً از افراد یقه سفید محسوب شده و با احتساب هزینه فایده جرم مبادرت به رانت خواری و جرائم مرتبط با آن می‌نمایند. از جمله شیوه‌های شاخص و متداول رانت خواری در کشور ما می‌توان به واگذاری تسهیلات کلان با بهره کم و بازپرداخت بالا به اشخاص خاص، واگذاری بی‌ضابطه و انحصاری صادرات و واردات کالا و خدمات به اشخاص ذینفوذ، دریافت اطلاعات پروژه‌های مهم ملی و سوءاستفاده از آن‌ها پیش از انتشار عمومی آن‌ها و... اشاره نمود. از جمله مهم‌ترین علل شیوع پدیده رانت خواری در ایران می‌توان به میزان دخالت دولت در اقتصاد کشور، انحصار و تبعیض در واگذاری امتیازات سیاسی و اقتصادی، فقدان قوانین متناسب در جهت مقابله، ضعف نهادهای نظارتی، تورم، وابستگی بسیار بالای اقتصاد کشور به منابع طبیعی از جمله نفت، قوانین غیرشفاف و ناکارآمد حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی و صنعتی کشور و مسائل فرهنگی از جمله قبح‌زدایی از ویژه خواری در جامعه اشاره نمود.

بر اساس یافته‌های پژوهش، مقابله با جرم رانت خواری مستلزم حرکت در چهارچوب یک

سیاست جنایی افتراقی شامل پیشگیری کیفری و غیر کیفری^۶ به صورت توأمان می‌باشد. در پیشگیری کیفری، کیفر انتخابی می‌بایست متناسب و بازدارنده باشد و در پیشگیری غیر کیفری، با استفاده از پیشگیری وضعی با محوریت کاهش منافع، افزایش خطر و زحمت و استفاده از پیشگیری اجتماعی با محوریت آگاهی بخشی و اصلاح باورها زمینه را برای مقابله و کنترل بزه رانت خواری در حد توان فراهم آوریم.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- افضل‌ی، عبدالرحمن، ۱۳۹۱، فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه، علل، پیامدها و راهکارهای برون رفت، فصلنامه حقوق بین‌المللی، شماره ۴۵.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۴۰۴، **ترمینولوژی حقوق**، چاپ چهلم، تهران، انتشارات گنج دانش.
- حطمی، ایمان؛ پاکزاد، بتول؛ فرح بخش، مجتبی؛ خسروی، حسن، ۱۴۰۰، الگوی مطلوب پیشگیری از جرائم اقتصادی در ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، شماره ۱۹.
- حیدری، محمدرضا و درخشان، مرتضی، ۱۳۹۴، تحلیل و اولویت بندی مؤلفه‌های دفاع اقتصادی در شرایط تهدید اقتصادی، فصلنامه آفاق امنیت، شماره ۲۹.
- دادخدایی، لایلا، ۱۳۹۰، **فساد مالی اداری و سیاست جنایی مقابله با آن**، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- ربیعی، علی، ۱۳۸۳، **زنده باد فساد**، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- صلاحی، جاوید، ۱۴۰۲، **کیفرشناسی**، چاپ پنجم، تهران، انتشارات میزان.
- نوربها، رضا، ۱۴۰۳، **زمینه حقوق جزای عمومی**، چاپ چهارم، تهران، انتشارات میزان.
- هاشمی شاهرودی، سید محمود، ۱۳۹۸، **فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام**، جلد دوم، قم، انتشارات مؤسسه دایره المعارف فقه اسلامی.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.26- Winter 2026

- Analysis of the Issuing Bank's Liability under the Law of Documentary Credits
Homayoun Mafi, Mohsen Raeisi
- The Role of Artificial Intelligence in Improving Criminal Investigation Processes and Digital Evidence Analysis in the Iranian Legal System
Amirreza Mahmoudi, Zahra Rahnama
- How to File Class Action Lawsuits and How to Enforce Their Rulings
Rahim Mokhtari, Ali Soltani Shirzade
- Revisiting Contractual Obligations in Conditions of High Inflation: an Analysis of Adjustment Capacities in Iranian Law
Shima Shakouri, Ghasem Nabizadeh Kebrya
- Iranian Criminal Policy Pathology Regarding the Crimes of Rebellion, Moharebeh and Corruption on Earth in Light of the Concept of National Security and Political Stability of the Country
Ruhollah Sheikh, Mohammad Momahmoodi
- The Framework of Civil Liability Arising from High-Risk Recreational Activities: A Study of Escape Rooms
Rahim Mokhtari, Gholamhossein Keshavarz
- Handling Intellectual Property Claims in the Iranian Legal System
Sayyed Mohammadbagher Haghayeghi, Mohammadreza Nasiri, Amirhasan Abolhasani
- Liability of Building Builders and Rights of Neighbors Due to Construction Noise Pollution
Rahim Mokhtari, Nazanin Zahra Joukar
- Criminological Analysis of Crimes in the Field of Cryptocurrencies: A Study of Common Frauds in Iran
Hossein Mahmoudi Tekanloo, Roya Asiaei
- Preventive Strategies for the Crime of Rent-Taking in Iran's Criminal Policy with an Emphasis on Criminological Challenges and Gaps
Fazal Movahedi, Hamidreza Konari Zhadeh, Davoud Salmanpour
- An Analysis of the Principle of Proportionality Between Crime and Punishment in the Structure of the International Criminal Court
Hasan Pirfalak, Tayebe Ghodrati Siyahmazgi
- Agreement Between the Parties to the Contract in Determining the Evidence to Prove the Claim
Habibolah Abdolah Poor, Mahdi Shojayi
- Performance of Criminal Courts in Crime Prevention: A Critical Criminology Perspective with Focus on Iran's Judicial System
Iraj Morvati, Naghme Farhood
- Agreement of the Parties to Refer the Case to Arbitration at the Appeal Stage
Rahim Mokhtari, Zahra Emadi
- The Responsibility of States for Human Rights Violations by Private Security Companies on Foreign Missions
Mahdi Gharedaq, Masoud Sarfarazi Saleh
- The End of Centralized Governance: an Analysis of the Emergence of Decentralized Governance in the Era of Block chain and Smart Contracts
Hadi Zare, Majid Vaziri
- Comparative Analysis of Social Security Compensatory Protection for Bodily Injuries and the Scope of Eligible Victims in Iran and England
Zainab Tari
- Liability of the Developer and the Rights of Adjacent Property Owners Arising from the Use of Tower Cranes
Rahim Mokhtari, Ehsan Yosefi
- Transfer of Lawsuits in the Iranian Legal System with Emphasis on Selected Provisions of the Deeds and Real Estate Registration Law
Amirreza Alitabar
- The Position of Artificial Intelligence in the Field of Criminal Policymaking
Mahbobeh Talebi Rostami
- Commitment to Data Security as a Commitment to Result or a Commitment to Means in Private Law
Sayyed Amirhasan Mostafavi
- Criminal Liability of Technology Companies for Crimes Committed by Users
Vahid Kioumars
- Civil Liability Arising from Automated Processing of Personal Data by Artificial Intelligence in Iranian and Afghan Law (with a Look at International Documents)
Raziyeh Jafarzade, Vahid Hamidi, Mohammadreza Rashid
- The Impact of Legal Awareness and Transparency on the Prevention and Reduction of Administrative and Financial Corruption
Sayyede Mahshid Miri Balajorshari
- Ownership of Personal Data in Private Rights; from Personality Right to Intangible Property
Sina Yousefi
- Civil Liability of the Physician and Robot Manufacturer in Robotic Surgeries: Iranian and English Legal Systems
Rahim Mokhtari, Ebrahim Shiravani
- an Analysis of the Issue of Receiving Compensation for Delayed Payment from the Convict to the Government
Mohammadmahdi Rezvanifar, Zahra Salimi
- Legal and Administrative Effects of Acquisition on the Registered Status of Real Estate in the Iranian Legal System
Ehsaneh Vosoughi Monfared, Mohammad Varaste Bazghale
- Economic Diplomacy and the Law of Private International Contracts; The Interaction of Politics and Law in Securing National Interests
Radmehr Rahmani Golafshan
- Adoption of Artificial Intelligence-Driven Fraud Detection in Banking: The Role of Trust, Transparency, and Fairness Perception in Financial Institutions in Iran, the United Arab Emirates and Qatar
Abdolmajid Yousefi
- The Approach of Judicial Procedure in Restoring Proceedings by Adding Persons to the Proceedings
Rahim Mokhtari, Saeid Shiravani
- Criminology of War in the Current Realities and the Need for its Development in Ukraine
Yasser Shakeri